

kistään väitöskirjansa (1980) sivuilla 116-125. Itse olen sivunnut samaa ongelmaa kirjoitukseni Tiedotustutkimus-lehdessä (1980).

⁸Ahmavaaran voluntarismia K. Pietilä tarkastelee myös Sosiologia-lehden artikkelissaan (1977c).

⁹Geneettisen epistemologian suuntaviivoja K. Pietilä esittelee väitöskirjansa (1980) sivuilla 125-145.

¹⁰Tämä osi K. Pietilän kritiikistä löytyy väitöskirjan (1980) sivuilta 310-324.

¹¹Orientoiva tiedon muodostus liittyy Holzkampin utilitaarisen käytännön käsitteeseen, kun taas tätä kehittyneempi "oivaltava tietoisuus" (begreifende Erkenntnis) voi perustua vain utilitaarisen käytännön yltävään kriittiseen käytäntöön (kritische Praxis). (Holzkamp, 360-419.)

¹²Ilmauksen "varsitie" olen lainannut Veikko Pietilän alustuksesta tähän samaan seminaariin.

¹³Näistä tutkimuksista ks. esim. Fabritius ym. sekä saman tradition jatkeena Idman.

¹⁴Väitöskirjansa ohella K. Pietilä kehittää tätä ongelmaa analysoimalla Ahmavaaran estetiikkaa, josta hän toteaa: "Ahmavaaran estetiikka seuraava objektiivisen joukkotiedotuksen teoreettisesta ideasta sen vuoksi, että objektiivinen joukkotiedotus ei juuri objektiivisminsa vuoksi näe journalistisen muodon, siis tietyn erikoisen kielen muodon antamisella mitään erityisiä tietoja ja käsittämistä koskevia funktioita. Kielellä muotona ei nähdä tietofunktioita, vaan vain sillä, mitä tuon kielen välityksellä sanotaan objektiivisesta todellisuudesta." (K. Pietilä 1981, 73.) Alkuperäistekstin lainausmerkit ja kursivoinnit on poistettu.

Kirjallisuus

AHMVAARA, Yrjö. *Informaatio. Tutkimus tiedotuksen logiikasta*. 1. ja 2. p. Tapiola, Weilin+Göös, 1969a, 1970a.

AHMVAARA, Yrjö. *Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia*. 1. ja 2. p. Helsinki, Tammi, 1969b, 1970b.

AHMVAARA, Yrjö. *Informaatio. Informatiivisen joukkotiedotuksen loogiset perusteet*. 3. uud. p. Tapiola, Weilin+Göös, 1975.

AHMVAARA, Yrjö. *Yhteiskuntakybnetiikka*. Tapiola, Weilin+Göös, 1976.

AHMVAARA, Yrjö. A General Theory of Acts, with Application to the Distinction between Rational and Irrational 'Social Cognition'. *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie*, VIII (2), 1977a, 195-220.

AHMVAARA, Yrjö. What is intellectual activation, as distinguished from cognitive manipulation? Teoksessa Berg, M. & Hemäus, P. & Ekecrantz, J. & Mortensen, F. & Sepstrup, P.

(eds.): *Current theories in Scandinavian mass communication research*. Grenaa, GMT, 1977b, 181-197.

FABRITIUS, H. & HEINONEN, P. & IJAS, M. & IKONEN, I. & JOENTAUSTA, J. & MELOLINNA, E. & POHJOLA, I. & PULKKINEN, H. Elinolosuhteet, joukkotiedotus ja maailmankuva. EJOMA-problematiikkaan perustuva selvitys eräistä teollisuuden ja palvelualojen työntekijäryhmistä. Tiedotusopin laudaturtutkielma, Tampereen yliopisto, 1974.

HEMANUS, Pertti & TERVONEN, Ilkka. *Objektiivinen joukkotiedotus*. Keuruu, Otava, 1980.

HOLZKAMP, Klaus. *Sinnliche Erkenntnis. Historischer Ursprung und gesellschaftliche Funktion der Wahrnehmung*. 4. Aufl. Königstein, Athenäum, 1978.

HUJANEN, Taisto. Siirtolaisuus tiedotusproses- sina. *Tiedotustutkimus*, 3(4), 1980, s. 45-50.

IDMAN, Irja. Oleminen, tietäminen ja joukkotiedotus. Tiedotusopin lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto, 1981.

NORDENSTRENG, Kaarle. *Tiedotusoppi. Johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen*. 2. p. Keuruu, Otava, 1978.

PIETILÄ, Kauko. Näkikö silmä - kuuliko korva. Tutkimus "Kolhoosi Itä-Siperiassa"-nimisen tv-dokumenttiohjelman ymmärtämisestä, perillemenosta ja vaikutuksista suomalaisten maanviljelijöiden käsityksiin kolhoosimaataloudesta. *Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, sarja A*, nro 44, 1973.

PIETILÄ, Kauko. A methodological example in the study of social consciousness. Teoksessa Berg, M. ym. (eds.): *Current theories in Scandinavian mass communication research*. Grenaa, GMT, 1977a, s. 199-228.

PIETILÄ, Kauko. Mass Communication Research - Object and Methodology. A Theoretical Perspective. Julkaisussa Hemäus, P. ja Hujanen, T. (toim.): *Masskommunikationsforskningens vetenskapliga status. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitoksen julkaisusarja*, nro 40, 1977b, s. 70-89.

PIETILÄ, Kauko. Historiallinen välttämättömyys "Yhteiskuntakybnetiikassa". *Sosiologia*, 14 (2), 1977c, 87-93.

PIETILÄ, Kauko. Formation of the newspaper: a theory. *Acta Universitatis Tampereensis*, A (119), 1980.

PIETILÄ, Kauko. Journalismin kritiikin mahdollisuuksista. *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitoksen tutkimuksia*, nro 1, 1981.

PIETILÄ, Kauko & KYTÖMAKI, Juha. Sanoman perillemeno. Teoksessa Littunen, Y. ja Sinkko, R. (toim.): *Yhteiskunnallinen tieto ja tiedotustutkimus*. Tapiola, Weilin+Göös, 1975, s. 141-171.

TAKALA, Tuomas. Yhteiskunnallinen psykologia, ideologia ja luokkatietoisuus. *Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia*, nro 24, 1977.

WECKSTROM, Kim. Pääläelleen käännetty tietoisuus. Ideologiakäsitteen historian pääpiirteet. Tiedotusopin lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto, 1981.

Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö (OTS). Helsinki, 1972.

Sirkka Minkkinen

Tutkimuksesta käytäntöön, käytännöstä tutkimukseen

Aion käsitellä saamaani kovin juhlaista aihetta "tiedotustutkimuksen välittyminen käytäntöön ja käytännön tutkimukselle asettamat haasteet" hyvin henkilökohtaisesta ja arkipäiväisestä näkökulmasta. Muunlaiseen käsittelyyn en tällä hetkellä pystykään, sillä oma aktiivinen tiedotustutkimuksen seuraamiseni katkesi jossain määrin 70-luvun loppupuolella. Käytännön työ - niin journalistinen kuin hallinnollinen - on temmannut minut keskelle juuri niitä arkipäivän ongelmia, joiden teoreettista taustaa täällä pohditaan.

Kun minua pyydettiin tähän seminaariin, kiinnostuin. Olen nimitäin kokenut hyvin vakavana puutteena sen, että keskustelutraditio tiedotustutkimuksen ja käytännön kentän välillä on viime vuosina mielestäni ohentunut. Toisaalta hyväksyessäni kutsun koin itseni epävarmaksi; aina kun tulee uuteen maailmaan, jossa on uudenlaiset teoriat, säännöt ja käytännöt, tuntee tietynlaisia turvattomuutta paljastaessaan tyhmytensä, koska ei olekaan välttämättä enää kotonaan näiden teorioiden keskellä. Silloin kun itse jouduin luopumaan tiedotustutkimuksen aktiivisesta seuraamisesta, puhuttiin tässä maassa kolmesta pääsuuntauksesta,

puhuttiin ahmavaaralaisuudesta, nordenstrengiläisyydestä ja wiio- laisuudesta. Nyt, tämän seminaarin kuluessa, olen huomannut, että suuntauksia on tullut lisää. Itse asiassa tuntuu kuin jokaisella olisi oma teoriansa, joita täällä sitten niputetaan eri tavoin, niputellijasta riippuen.

Itse en halua puuttua näihin teorioihin vaan pitäydyn arkipäivän konkreettiseen näkökulmaan. En väitä, että näkökulmani olisi yleispätevä, pikemminkin se on henkilökohtainen ja rajoittuu kokemuksiini Yleisradion piirissä, erityisesti television puolella.

Yleisradiotoiminnassa käydään paraikaa vilkasta keskustelua erityisesti viestintäpolitiikasta. Teknologian kehitys, ylivalta ja sen asettamat haasteet ovat aiheita, joihin törmää harva se päivä. Monet käytännön kysymykset ovat valmistelemassa tietä uusille viestintäpoliittisille ratkaisuille, joilla nähdäkseni on kauaskantoisia seurauksia. Viestintäkenttä on uudelleenmuotoutumassa, ja jälkepäin korjausmahdollisuudet ovat varsin vähäiset. Juuri tämän vuoksi olisi erittäin tärkeää rakentaa sellaista keskustelusiltaa, jossa tutkijat, jotka ovat paneutuneet syvällisemmin tiedotusopin ja tie-

donvälityksen kysymyksiin, haastetaisiin nykyistä paljon aktiivisemmin mukaan keskustelemaan viestintäkenttään liittyvistä ongelmista.

En tarkoita sitä, että odottaisiin tiedotustutkijoilta valmiita reseptejä tai ratkaisuja. Olettaisin pikemmin, että ratkaisut voisivat löytyä tai ainakin voisimme paremmin hahmotella ratkaisuja keskinäisessä dialogissa. Me "käytännön ihmiset" toisimme vuoropuheluun jostain siitä kokemuksesta, joka meillä on, ja ehkä myös ns. faktatietoa esimerkiksi uudesta viestintäteknologiasta. Tutkijat taas voisivat tuoda mukaan laajempia näkemyksiä kuin mitä tiedonvälityslaitoksen piirissä työskentelevillä yleensä on.

Tähän saakka suurin osa viestintäkentän muutoksia koskevista tutkimuksista, selvityksistä ja puheenvuoroista on tullut yleisradio- ja televisiolaitosten tms. sisältä sekä hyvin teknokraattisesti orientoituneiden tutkijoiden taholta. Kipeästi tarvittaisiin ulkopuolisten näkemyksiä ja kannanottoja. - Tämän kysymyksen esiinnostaminen oli yksi motiiveistani osallistua tähän seminaariin. Uusi teknologia on polttavin ongelma, vaikka muitakin pulmakysymyksiä toki löytyy.

Seuraavaksi haluaisin siirtyä keskusteluun, jota käytiin tutkimusnonuudistuksen aikoihin, jolloin tutkijoiden ja käytännön ihmisten välillä oli keskusteluyhteys, ainakin jonkinlainen. Tutkimusnonuudistuksen suunnitteluvaiheessa käytiin hyvinkin kärjekkäitä keskusteluja. Erityisesti RTTL:n edustajat puhuivat sen puolesta, että journalistikoulutuksessa ja tiedotusopissa otettaisiin esille paljon enemmän esimerkiksi sanoman muotoon, muodonantamiseen ja journalistiseen työprosessiin liittyviä kysymyksiä. Esitettiin myös, että vastaanotto-

prosessi ja tiedot vastaanottajista tulisi ottaa korostetummin esille.

Tutkimusnonuudistuksen jälkeenkäin olen alan tutkimusta seurannut, lähinnä *Tiedotustutkimus*-lehden kautta. Tosin on sanottava, että käytännön päivittäinen työ, niin journalistinen kuin hallinnollinen, on siinä määrin levotonta ja päiväkohtaisten kysymysten säätelystä, että se helposti vieraannuttaa perusteellisemmasta tiedonhankinnasta. Se vaikeuttaa myös perehtymistä tutkimuksen virtauksiin siten, että voisi nautinnolla seurata kaikkia teoriakeskusteluja esimerkiksi tällaisessa seminaarissa.

Käydessäni läpi lehden vuosikertoja paljastui omalta kannaltani häpeällisempi asia. Kun yritin lukea juttuja näin jälkikäteen, jouduin toteamaan, etten pystynyt ymmärtämään niistä kaikkia, vaikka enimmäkseen selvää suomea olivatkin. En väitä, että jutut olisivat jotenkin epäkelvoja, koska en pysty niitä kaikkia ymmärtämään; pikemmin tämä ehkä kuvaa sitä, että käytännön journalistille teoreettinen keskustelu saattaa tuntua siinä määrin etäiseltä, ettei siihen jaksa paneutua siten kuin olisi suotavaa. Osaltaan tämä kenties johtuu siitä, että tiedotusopin teoriakeskustelu on viime vuosina ollut enemmän keskustelua eri teorioiden eroista ja finesseistä kuin esimerkiksi journalistisen työn ja viestintäkentän ymmärtämistä, jossa olisi pyritty yhdistämään eri teorioiden parhaita puolia ja selityksiä.

Maallikolle *Tiedotustutkimus*-lehden lukeminen on aika työlästä. Teoreettisen tiedon kytkennät käytäntöön ovat hauraita. Oman näkemykseni mukaan nuo kytkennät olivat vahvemmat 60- ja 70-luvun taitteessa. Tällöin journalistitkin seura-

sivat aktiivisemmin tutkimusta ja teoreettisen tiedon kehittelyä, ja tiedon yhteys käytäntöön nähtiin selvemmin. Tämä on vaikutelmani tapahtuneesta muutoksesta.

Olen peilannut suomalaista tiedotustutkimusta *Tiedotustutkimus*-lehden avulla. Syy on se, että lehti sentään nähdäkseni melko laajasti kartoittaa Suomessa tehdyn tutkimuksen, vaikka jotkin virtaukset siinä saattavatkin olla hieman ali-edustettuina. Lehden avulla yritin myös etsiä niitä alueita, joita tutkimus on laiminlyönyt, tai alueita, joista olisin kaivannut keskustelua tai tietoa. Tärkein sellainen - mihin jo edellä viittasin - on viestintäkentässä tapahtuneet muutokset, jotka eivät ole pelkästään teknologisia mullistuksia. Kun selasin lehden vuosikertoja, löysin vuoden 1979 ensimmäisestä numerosta vielä pari juttua Nordsatista, mutta sen jälkeen asiasta on enimmäkseen vaiettu. Eräät ulkomaiset kirjoittajat ovat tosin koskettelleet tämänkaltaisia kysymyksiä (esim. Murdock 1981), mutta näihinkään kirjoituksiin ei ole tartuttu, vaikka ne mielenkiintoisella tavalla voisivat alustaa myös suomalaista keskustelua.

Soveltavan tutkimuksen alue ja käytännön tarkastelu teorian valossa lehdestä puuttuvat. Käytännön kysymyksiin perehdytäänkin nykyään itse tiedonvälityslaitosten sisällä. Tällöin keskustelua käydään pääasiassa laitosten oman hallinnollisen tutkimuksen pohjalta. Hallinnolliset tutkimukset puolestaan ovat enemmän selvityksiä kuin varsinaisia tutkimuksia. Tämä on mielestäni sekä valitettavaa että vahingollista. Esimerkiksi tiedonvälityksen vastaanotto- ja viestintäprosessin sekä yleisön ja tiedonvälityksen suhteen tarkastelua leimaa hallinnollisen tutkimuksen ote. "Päiden las-

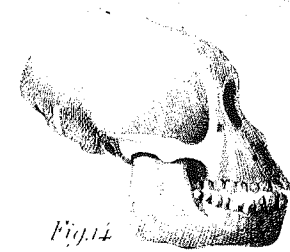

Fig. 14

keminen" (head-counting), jota Yleisradiossakin harrastetaan, on noussut arvoon arvaamattomaan, koska muunlainen, kouriintuntuva tutkimustieto ja pohdiskelu puuttuvat. Tällaisten kysymysten käsittely on ollut hyvin vähäistä niin *Tiedotustutkimus*-lehdessä (vrt. kuitenkin Prokop 1980) kuin suomalaisessa tiedotusopillisessa tutkimuksessa ylipäätään.

Myös sellainen lohko, joka on minua itseäni lähellä ja jonka puuttumisen lehden sivuilta näen valitettavana, on lasten ja nuorten erityisproblematiikka. En tarkoita, että nämä ryhmät sinällään pitäisi nostaa erityisasemaan. Pikemmin katson, että aihepiiriin paneutumisen palvelisi koko yleisön ja tie-

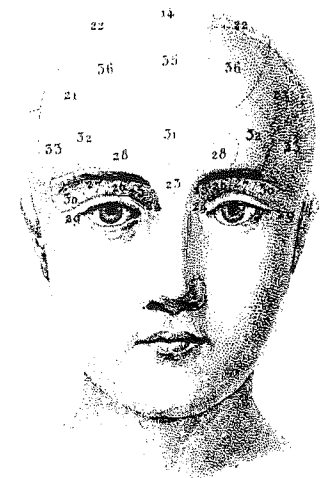

Fig. 15

donvälityksen välisen suhteen ymmärtämistä, sillä usein lasten kohdalla kristallisoituvat monet tämän suhteen yleiset kysymykset.

Sellaisia pitkälle soveltavia alueita, kuten joukkotiedotuskasvatus (josta voidaan kiistellä, onko se tiedotusoppia vai kasvatustiedettä), ei lehdestä myöskään näytä löytyvän. Toisaalta, onhan lehdessä tuotu esille journalistiikkaankin liittyviä kysymyksiä, on tarkasteltu television uutisia ja keskusteltu objektiivisesta ja uudesta journalismista. Viimeksi mainittu olikin kiinnostava ja hauska teema ja meille journalisteille läheinen. Mutta erityisesti uuden journalismin ajatukset (lähinnä Kauko Pietilän esittäminä) tuntuivat hyvin vaikeasti haltuunotettavilta, enkä väitä siitä vieläkään kaikkea ymmärtäväni. Valitettavaa keskustelussa oli se, että mielestäni se käytiin paljolti journalistien päiden yli, eikä journalisteja saatu vedetyksi keskusteluun mukaan. Ainoastaan Arvo Ahlroosilla oli aiheesta pari ja Leena Paukulla yksi puheenvuoro. Tuntuukin siltä, että tällaisessa "leukapelissä" journalistit eivät pärjää, ja vihamiehiä ilmestyy nopeasti. En peräänkuuluta sitä, että tutkijoiden pitäisi ns. popularisoida kaikki asiat niin yksinkertaiseen muotoon, että laaja journalistikuntakin voisi tulla mukaan keskusteluun. Mutta tästä maasta luulisi löytyvän soveltavakin tutkijoita ja sellaisia, jotka ovat kiinnostuneita käytännön ja teorian yhdistämisestä. Vuoropuhelun tulisi olla mahdollista niin, etteivät journalistit joudu tilanteeseen, jossa heidän on ästuttava kahden oppiriidan väliin tai jonkin osapuolen takuumieheksi. Tällainen tilanne on omiaan vieraannuttamaan heidät keskustelusta, sillä eihän journalisteilla vält-

tämättä ole samoja teorian tason edellytyksiä käydä keskustelua kuin tutkimuksen ammattilaisilla ja ns. teoreetikoilla.

Hedelmällisenä näkisin siis sellaisen keskustelun, joka ei olisi yksinomaan oppisuuntien välistä vaan myös käytäntöön kohdistuvaa, niin että eri oppisuunnista käsin yritettäisiin ymmärtää journalistista prosessia ja koko tiedonvälityskäytännön kenttää.

Motiivina edellä oleville ehkä turhan kärjekkäillekin huomioille on ollut halu uudelleen luoda sitä keskusteluyhteyttä tutkijoiden ja journalistien välille, joka mielestäni on viime vuosina ohentunut. Kanssakäymisen vähentyessä on luonnollisesti myös tutkimuksen hyödyntäminen ja soveltaminen vähentynyt. En tarkoita vulgaaria, reseptimäistä hyödyntämistä, vaan tutkimuksen tuottamien ajatusten ja tiedon hedelmöittävää vaikutusta journalistiseen työhön.

1970-luvun alussa tiedotusoppi oli enemmän käytäntöön osallistuvaa, sillä oli paljon annettavaa, sellaisia näkökulmia, joita ei aiemmin ollut otettu huomioon. Mutta myös yhteiskunnallinen tilanne kokonaisuudessaan oli tuolloin toinen, innostavampi. Sitäkin suuremmalla syyllä tänään pitäisi rehellisesti ja itsensä alttiiksi pan- nen pohtia ja tutkia sitä, miten tiedonvälityksen käytäntöä tulisi rakentaa.

Tiedotusopillisen yhdistyksen syysseminaaris- sa 25.11.1982 Tampereella pidetty esitelmä. Teksti perustuu nauhalta purettuun esitykseen.

Kirjallisuus

MURDOCK, Graham. Television tarve ja tarjonta. *Tiedotustutkimus*, 4 (4), 1981.
PROKOP, Dieter. Televisio ja työläisten elämän tilanne. *Tiedotustutkimus*, 3 (1), 1980.

Dan Steinbock

Mainoselokuvan symbolismi Johdantoa psykosemiottiikkaan

Yleisiä näkökohtia¹

Mainoselokuva myy tuotetta ilmapiirillä, johon tuote kääritään. Ilmapiirin tehtävä on muokata tuotteesta haluttava, aivan niinkuin mallin on luotava asusteesta viehättävä. Tästä seuraa ainakin kaksi yleistä seikkaa. Ensinnäkin, niinkuin mallin henkilö ei saa häiritä vaatekappaleeseen kanavoitavaksi tarkoitettua tarkkaavaisuutta, mainoselokuvan ilmapiiri ei saa muuttua haluttavammaksi kuin itse tuote. Viimeksimainitussa tapauksessa katsoja seuraa kernaasti mainoselokuvaa toimimatta silti sen vihjeiden ja ohjeiden mukaisesti. Toiseksi, mainoselokuvassa psyyken tiedostam- tonta kerrosta manipuloidaan audiovisuaalisin keinoin.²

Mainoselokuvat ovat yhteiskunta- kritiikin aarreaittaa, koska niiden "syvätulkinta" paljastaa, minkälaisia ovat katsojain salatut ja kätkeyt toiveet ja halut; yhtä lailla tuo tulkinta voi osoittaa, kuinka näitä haluja ja toiveita manipuloi- daan audiovisuaalisesti ja enemmän tai vähemmän tietoisesti. Juuri jäl- kimmäistä aluetta, muiden merkki- järjestelmän ohella, analysoi psy- kosemiottiikka (jota tässä sovelle- taan televisiotutkimukseen).

Koska se, mitä katsoja mainos- elokuvassa "näkee", ja se, mitä

tuossa elokuvassa voidaan tulkinnan myötä "havaita", ovat kaksi eri asiaa (edellinen on esitietoista toimintaa, jälkimmäinen tiedosta- mattoman analyysia), lienee oikeu- tettua päätellä, että mainos ei ole "vain" mainos - "Parasta olla sano- matta Chiquitaa vain banaaniksi." Tuote ei manipuloi, vaan *ilmapiiri*: tiedostamaton on audiovisuaalisen merkkijärjestelmän, mainoselokuvan kohde.

Psykoanalyttisen terapian teh- tävänä on tehdä tiedostamaton tie- toiseksi ja murtaa analysoitavan vas- tarinta. Sen sijaan mainoselokuva tekee tietoisesta tiedostamatonta, mutta yrittää sekin murtaa katsojan vastarinnan: mainoselokuva rohkaisee impulsiivista ostosta - pyrkii vai- kuttamaan tiedostamattomiin toivei- siin, mutta syventämättä itsetunte- musta.

Mainonnan päämäärät eivät ole te- rapeuttisia; se on käänteistä psyko- analyysia. Mainonta haluaa vaikut- taa, mutta ei vapauttaa; se haluaa tuudittaa uneen eikä tulkita unta. Joskus mainoselokuva ei salaa näitä pyrkimyksiään. Esimerkiksi untuva- patjamainos vakuuttaa kursailematta: "Familon tietää unesta enemmän." a/ Lienee kuitenkin syytä epäillä, et- tä psykoanalyysi tietää unesta vie- lä enemmän.

Ominaisinta mainoselokuvalla lie-